

Л.М. Савчин,
кандидат історичних наук, доцент
(Рівненський державний гуманітарний університет)

РОЛЬ МИСТЕЦТВА У СОЦІУМІ: ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН МИСТЕЦЬКОГО ЦИКЛУ У ВУЗІ

У процесі вивчення предметів мистецького циклу студенти засвоюють теоретичні знання, удосконалюють розумові і моральні якості, адаптуються у середовищі.

Проблеми взаємозв'язку мистецтва з освітою мають провідне значення в контексті як предметної підготовки студентів гуманітарних вузів, формування особистості майбутнього фахівця, так і визначення ролі мистецтва у соціумі. Саме мистецтво є могутнім фактором соціального розвитку, уможливорює представляти якісну характеристику суспільного життя, уособлювати в собі специфічний спосіб людської життєдіяльності, що зафіксовано в результатах творчої праці та соціокультурних норм. Мистецтво як феномен у соціумі пронизує чи не всі напрямки людської життєдіяльності – від основ матеріального виробництва й елементарних людських потреб до найвеличніших виявів людської творчості.

Визначити роль мистецтва у соціумі певною мірою складно, оскільки нині соціокультурна ситуація представляє нові реалії, особливості яких полягають в трансформації та модернізації посттоталітарного суспільства. Саме тому соціум характеризується новими умовами розвитку, системою цінностей та рівнем комунікацій, новими відносинами між людьми у сфері мистецтва, й відповідно, культурних потреб та засобів їх задоволення.

Оскільки мистецтво є однією із найдоступніших форм засвоєння знань (адже в основному воно сприймається у конкретній формі прояву життя), проблеми вивчення мистецьких дисциплін у вузі необхідно розглядати в аспекті розвитку у студентів творчого мислення, їх здатності до проектування навчально-виховної підготовки, організації міжособистісної взаємодії та формування цілісної системи знань про зміст, структуру та технології реалізації мистецьких завдань. Соціальна значущість та завдання мистецтва визначаються рівнем впливу художніх образів на внутрішній світ людини, на всі напрямки її соціальної діяльності.

Проблема визначення ролі мистецтва у соціумі не є чимось принципово новим для науки – її неодноразово розглядали як відомі мислителі минулого, результативна значущість яких підкріплювалась самим життям, так і сучасні науковці (І.Я. Франко, М. Реріх, М. Бахтін, В. Соловйов, М.С. Каган, Н.С. Мировпольська, Л.М. Масол, О.П. Рудницька, І.А. Зязюн, Є.А. Подольська, О.М. Семашко).

Тому в ході представлення означеної проблеми слід підкреслити, що сучасна вища школа активно насичена розмаїттям соціогуманітарних, аксіологічних та художньо-естетичних дисциплін. При цьому мистецькі дисципліни розглядаються як освітній простір, в якому духовний досвід народу є органічною складовою продукування фахівців-професіоналів та інтелігентів, здатних до цілісного вирішення проблем сучасного життя, до набуття гуманістичних ідеалів та індивідуальних людських рис.

Концепція визначення ролі мистецтва у соціумі передбачає удосконалення рівня сучасної вищої школи як інструмента у формуванні особистості на шляху до засвоєння національних надбань та творчого досвіду.

Роль мистецтва в соціумі можна зрозуміти на основі уявлень про те, що діяльність виконує функцію відтворення, а мистецтво втілює в собі надзвичайно потужну здатність розвивати людину. В. Соловйов у 1890 році у знаменитій філософській праці "Загальний смисл мистецтва" дійшов висновку: мистецтво своїм кінцевим завданням повинно втілювати абсолютний ідеал не лише в уяві, але й насправді – повинно одухотворити, перездійснити наше дійсне життя. Якщо скажуть, що таке завдання виходить за межі мистецтва, то виникає запитання: хто встановив ці межі? В історії ми їх не знаходимо. Соціально значущу силу виховання мистецтвом дослідив І. Франко у праці "Із секретів поетичної творчості"[1: 18].

Як необхідний аспект людської діяльності та предмет вивчення, мистецтво набуває рис соціального впливу. Адже підґрунтя мистецтва проявляється на соціальних засадах і передбачає організацію спільної діяльності людей, а отже, регулювання цієї діяльності певними правилами, нормами, акумульованими в традиціях, знакових і символічних системах[2: 28].

Роль мистецтва у соціумі, на основі концепцій М. Бахтіна, М. Реріха, В. Кожінова, визначає Н. Мировпольська, акцентуючи увагу на питаннях формування художньої культури особистості. Автор доводить, що мистецтво має вплив на усі сфери суспільної й індивідуальної життєдіяльності. Зв'язок мистецтва із засобами масової інформації досліджує авторський колектив у праці "Массовые виды искусства и современная художественная культура" [3: 95]. Суспільно-історичну роль мистецтва аналізує Д. Наливайко й розглядає загальні закономірності і тенденції розвитку європейського мистецтва XV - I пол. XIX ст., виникнення і зміну різних художніх напрямків і стилів[4: 30].

Усвідомлювати життєвий досвід людства, сприймати світ як цілісне, постійно трансформуюче явище, здатна особистість, яка активізує в собі творчі, освітні та соціальні здобутки. Певна річ, навчально-виховний процес в освітньому закладі як соціальному інституті зумовлений чинниками та умовами концентрації мистецтва в суспільстві. Такий дуумвірат відтворює картину світу і може бути представлений у розмаїтості формул: мистецтво як наука; мистецтво як педагогіка; мистецтво як засіб інформації; мистецтво як чинник робочого процесу; мистецтво як творча фантазія. Тому слід підкреслити, що взаємозв'язок мистецтва з освітою, мистецтва із суспільством (як вищою формою прояву), забезпечує його поліфункціональність на певних етапах життєдіяльності та прояву діяльності особистості. Розмаїтість мистецьких поєднань дозволяє посісти гідне місце в духовній спадщині, збагатити творчі перспективи, впливати на чинники, які є визначальними у професійних якостях людини – творця, митця та фахівця гуманітарної сфери.

Особливість вивчення мистецьких дисциплін полягає в тому, що вона здатна адаптувати особистість у соціумі й зорієнтована на виконання потреб та замовлень державного рівня.

Як свідчить аналіз навчальних планів Рівненського державного гуманітарного університету, студенти художньо-педагогічного факультету з напрямку підготовки фахівців "Мистецтво" спеціалізації "Хореографія" вивчають фундаментальні і професійно-орієнтовані дисципліни, за напрямом програми та дисципліни самостійного вибору (95 предметів), де мистецький цикл складає 60%. Основну зацікавленість студентів становлять такі предмети, як: мистецтво балетмейстера, основи сучасного танцю, історія світового і вітчизняного мистецтва, історія світової музики, етнографія і фольклор, історія костюма. Вивчаючи такі дисципліни, студенти активно успадковують національну спадщину і пропагують кращі зразки хореографічного мистецтва української та світової культури.

Предмети мистецького спрямування фахівців напрямку "Культура" за спеціальністю "Культурологія" у навчальному плані становлять близько 35% від загальної кількості дисциплін (75). Як стверджують випускники, дисципліни мистецького циклу вони вивчали як в навчальних аудиторіях, так і в закладах мистецької сфери, тому особливо їм імпонували такі курси: історія мистецтв, культура слов'янських народів, народна святково-обрядова культура, історія українського костюма, народна художня творчість, сценарне мистецтво, сучасна зарубіжна культура, історія сакрального мистецтва. Знання означених дисциплін формують у студентів дозвілєву, естетичну, етичну культуру, національно-патріотичні почуття, забезпечують високий культурний рівень спеціаліста як в економіці, так і державотворенні. Оволодіваючи дисциплінами мистецького циклу, студенти здатні реалізувати інтелектуально-пізнавальні, соціально-педагогічні та розважальні види діяльності у соціумі.

Відповідно до актуальних вимог сьогодення і основних положень вищої освіти України, студенти спеціальності "Музичне мистецтво" кваліфікації "Артист естрадного оркестру, продюсер", оволодіваючи мистецькими дисциплінами, здатні вирішувати проблеми музичної продукції в умовах ринкових відносин, сприяючи підвищенню іміджу естрадного музичного мистецтва України в контексті європейського шоу-бізнесу.

Мистецтво є продукт творчого генія народу, тому, вивчаючи дисципліни мистецького циклу у вузі, студенти засвоюють культурні цінності як практичної, так і художньо-естетичної діяльності, набувають знання про визначні зразки світового та вітчизняного мистецтва, опановують твори мистецтва, розвиваючи творчі здібності. Адже саме творча особистість здатна переорієнтуватись у стрімких процесах історії на якісно нову структуру мислення, відповідно до певних потреб - нестандартних дій в екстремальних умовах. Специфіка мистецтва у соціумі завжди будується на принципах, відповідних тенденціям розвитку, характерних для стимулювання духовного та інтелектуального розвитку та формування особистості. Це багатогранна особистість із почуттям власної відповідальності, усвідомлення себе як громадянина та патріота української держави.

Студентство, як динамічна соціальна група, передова частина молоді, своїм входженням у світ мистецтва потребує постійної уваги з боку державних структур, оскільки інтенсивність взаємодії призводить до посиленого впливу на соціальне буття та засвоєння елементів фахової підготовки, ціннісних орієнтацій та освітнього статусу. Мистецтво є засобом, що удосконалює людину, укріплюючи мораль, дух та розум.

Важливість проблеми визначення ролі мистецтва у соціумі обумовлена демократичними зрушеннями в суспільстві та гуманістичною концепцією освіти. Оскільки стратегічною метою держави є гуманізація соціальних відносин, необхідно вдосконалити механізми підтримки молоді саме у період формування її світогляду.

Світоглядність, як найважливішу функцію мистецтва, його домінанту, з якої випливають усі інші функції: виховна, соціально-організаційна, комунікативна, аксіологічна, – розглядає О. Рудницька. Автор доводить, що мистецтво як особливий вид людської діяльності пронизує всі види світогляду [7: 84].

Саме завдяки світогляду в людині постійно розвивається почуття власної гідності й поваги до культур інших народів, національної самосвідомості, патріотичних почуттів. Культивування людської гідності відбувається через органічну єдність елементів світогляду, через сприйняття соціального і розуміння духовного у соціокультурному вимірі. Слід зазначити, що зміст та сутність національної самосвідомості й виховання патріотичних почуттів залежить безпосередньо від свідомості і поступу на шляху до реалізації верховних цінностей, які є значущими для кожної людини, – прагнення до соціальної гармонії, права людини на життя, власну гідність, право на свободу думки, пошана до Закону.

Як показує досвід, мистецтво є засобом вдосконалення людини, її моральних, духовних та соціальних аспектів, що сприяє насамперед гармонізації особистості.

Мистецтво – це цілісна система формування світогляду народу, оскільки вона є засобом сприяння розвитку творчих основ та гуманістичної сутності в індивіді.

Мистецтво нічого не аргументує – цим займається наука, нічого не пояснює – цим займається філософія. Воно не збирає фактів – це функція історії. Мистецтво не агітує – це справа політики. Мистецтво розширює Всесвіт, бо творить його реальність[6: 60].

Надзвичайно важливо виокремити в контексті статті освітню сутність мистецьких дисциплін у ВНЗ. Освіта повинна внести в особистість механізм взаєморозуміння, спілкування, співтворчості, що дозволить культивувати смисл життя, свободу, духовність, мораль. Оволодіваючи певним рівнем духовних засад, індивід стає особистістю, яка має здатність до глибокого розуміння змісту життєдіяльності, удосконалення комунікативних відношень з природою, людиною, державою. З огляду на це, вивчення мистецьких дисциплін у ВНЗ слід розглядати як діалог суб'єкт-об'єктних відносин, що передбачає звільнення особистості від тиску ідеології виробництва й ринкових потреб. При цьому роль мистецтва у соціумі передбачає формування програми в освіті, яка окреслить вектор засвоєння знань як національного духовного досвіду, так і певних складових світової культури.

Постійне формування нових завдань і засобів діяльності у становленні особистості призводить до того, що людина, шляхом вивчення мистецьких дисциплін, поступово удосконалює методики пізнавальної діяльності в площині філософії освіти, психології, історії, мовознавства, етнографії, соціології, мистецтвознавства й інших спеціальних дисциплін. Таким чином, зміст мистецької освіти передбачає представлення її в гирлі процесів гуманізації свідомості, діяльності та творчості фахівців, знання яких будуть актуальні для сучасного постіндустріального суспільства.

Нині саме мистецька освіта здатна здолати відставання духовно-морального розвитку людини від технічного прогресу. В умовах національного і державного самовизначення зростає роль спеціалізованої навчальної підготовки в контексті потужного значення мистецтва в житті інтелігенції. Студентство, як модель інтелігенції, має певні підстави та характеристики для визначення життєвих пріоритетів. Мистецькі дисципліни у вузі поєднують в собі соціально-підготовчі функції з загальнолюдськими цінностями. Саме завдяки мистецьким дисциплінам молодь самореалізується та набуває високого соціального престижу. Специфіка підготовки студентів є значимою, що проявляється у засвоєнні ціннісних орієнтацій, норм, елементів культури. Адже студентське середовище є благодатним ґрунтом, взаємодія в якому завершується соціально-культурним формуванням. Мистецтво – засіб просвітництва (передача досвіду, фактів) і освіти (передача навичок мислення, узагальнення системи поглядів). Воно виступає "книгою життя", яку читають навіть ті, хто не любить інших підручників[6: 75].

Характеризуючи мистецтво як феномен культури, Ф.М. Достоевський відзначав, що в процесі спілкування з мистецтвом художні враження, "поступово нагромаджуючись, пробивають з розвитком серцеву кору, проникають у серце, в його сутність і формують людину"[7: 27]. Соціальна значущість мистецтва, як фактора збереження і розвитку для сучасної України вагоміша, ніж економіки для Заходу. Адже саме мистецтво в усіх його проявах сприяє поступу соціальної трансформації та володіє арсеналом специфічних засобів, що проявляються у формах людської свідомості. Як доводить Л. Виготський, "мистецтво... ніколи прямо не народжує з себе тієї чи іншої практичної дії, воно лише готує організм до цієї дії".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Литвин М.К. Чи знаєте мистецтво? – К.: Дніпро, 1971. – 85 с.
2. Каган М.С. Искусство в системе культуры. – Л.: 1987. – 267 с.
3. Массовые виды искусства и современная художественная культура. – М.: Искусство, 1986. – 183 с.
4. Наливайко Д. Искусство: направление, течения. – К.: 1980. – 420 с.
5. Рудницька О.П. Українське мистецтво у полікультурному просторі: Навч. посіб. – К.: 2000. – 208 с.
6. Подольська Є.А., Лихвар В.Д., Іванова К.А. Культурологія: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 288 с.
7. Искусство и мир человека. – М.: Знание, 1986.

Матеріал надійшов до редакції 22.03.2005 р.

Савчин Л.М. Роль искусства в социуме: изучение дисциплин искусствоведческого цикла в вузе.

В процессе изучения предметов искусствоведческого цикла студенты усваивают творческие знания, совершенствуют умственные и моральные качества, адаптируются в социуме.

Savchyn L.M. The Social Role of Arts: Studying the Disciplines Relating to the Arts at Universities.

During studying art subjects students are able to adapt in a social life and also to obtain artistic knowledge, improve their morality, spirit and intelligence.